

חלק א'

רשימה R : העורות על ביצוע שלב I

מבוא :

עם קבלת הרשימה הסופית R מן הוועדה, הבחנו כי זיהוי מקומות הלידה והפטירה שונה במקרים רבים מן המקובל. בפרט, בלטה העובדה שמדוברות רבים הוושמטו. כדי לוודא התרשומות זאת, ערכנו את החשווה המובהת לעיל בטבלאות א' וב' במאור למסמך. כדי לברר כיצד נוצר ההבדל הדramatic ביןוני המקומות, ביקשנו מאת חבר הוועדה, פרופסור הלל פירסטנברג לקבל העתק מכתב המינוי של המומחה (ראה נספח א') שהcin את שלב I (להלן: "מומחה I"), וכן הדוחים שלו (ראה נספח ב'). מבחן הדוחות התברר, כי רוב השינויים וההשנות נובעים מעבודתו של מומחה זה.

חלקו של מומחה I בהרכבת רשימה R היה הכנת שלב I: קביעת מקומות הלידה והפטירה של 66 אישים, הכלולים ברשימה אשר הוגשה לו על ידי הוועדה. תפקידו של המומחה הוגדר על פי כתוב מיוני של הוועדה:

"...אנו מבקשים את חוות דעתך לגבי מקומות הלידה והפטירה של כל אחד מהאישים ברשימה.

אנחנו מבקשים שתתרשם רק אותן מקומות אשר לדעתך ידועים בזורה אמינה, שתצין את המקורות למידע ואת הכללים לפיהם עבדת, וכי ציין יישמת את הכללים בכל מקרה ומרקם". (ההדגשה במקור).

במסמך זה נוכח כי עבדתו של מומחה I לקויה ביותר: הדוחות שלו מלא שגיאות כה טרייוויאליות, שקשה להבין כיצד נפלו ככל טעות פשוטה בזיהוי של אישיות מן הרשימה(!). מומחה I גם לא מילא את תפקידו כנדרש: הוא לא ציין כללים לעובdotו ולא ציין כיצד יישם אותם בכל מקרה ומרקם. אנו נראה כיצד חוסר הדיסציפלינה בעובdotו גורמת לפגיעה קשה באמינות המידע המוצג על ידו.

הבדיקה עליה אנו מודחים כאן, נערכה לגבי אותן מקורות בהם קבוע מומחה I את זיהויי המקום בניגוד למקורות אחרים (ראה דוגמאות בטבלאות א' וב' דלעיל). אבל, תוך כדי עובdotינו נזקקנו לבדוק גם כמה מן המקורות בהם הייתה הסכמה בין נתוני המומחה לנוטוי מקורות אחרים, ולהפתענו מצאנו כי למורות זאת, הדרך בה הגיע המומחה למסקנותיו הייתה אף היא שגوية!

ראשית לכל, נביא סדרת דוגמאות מדיימות של שתיים טרייוויאליות בעבודת המומחה. הכוונה לדיווח על נתונים **שאינם קיימים** במקורות עליהם שגיאות המומחה מסתמכן, או – גרווע מזה – **אף השותרים** את הנאמר בהם. כל זאת נעשה בפרק א', בפרק ב' נציג כיצד הובודה, שנערכה ללא כלים מוגדים, הניבה מידע שאינו אמין. בפרק ג' נפרט כיצד קבוע המומחה כראות עיניו מה יקרא "ספק", ללא כלים ברורים ובחוסר עקביותבולט.

פרק A : להדי"ם (=לא היו דברים מעולם)

מומחה I מדווח על נתונים ו מביא אסמכתאות לדבריו. למרבית ההפתעה מתברר כי במקרים רבים הכתוב באסמכתא אינו תואם כלל (או גרווע מזה – אפילו סותר) את דבריו.

השגיאות כה ברורות עד שהקורא עלול שלא להאמין כי נעשו שגיאות כה טרייוויאליות. לכן, אנו מצרפים לכל דוגמא תצלום מן האסמכתא שציין המומחה (התצלומים מוצגים בספח ג').

לעתנו, די בליקוי חמוץ זה כדי לשמות את הבסיס לאמון בכל הנתונים אותם הוא מציג.

הערה : מומחה I השתמש בסימון הבא:

"**סימן ? מורה על ספק.**

סימן > מורה על וודאות. (במידת היכולת והאפשרות)".

בציטוטים מן הדוח'יח שלו, נטען סימון זה.
הדוונאות :

א. לגבי ר' יהודה בן הרא"ש (פס' 10 בראשימה) כותב המומחה:
 " < לידה : גרמניה בודאות, אבל לא ידוע שם העיר".

האסמכתא שלו :
 "עפ"י א"ח פרימן, הרא"ש, ירושלים תשמ"ו, עמ' קע"א".

אבל, בניגוד לדבריו, במקור המצוטט כתוב בפירוש כי ר' יהודה בן הרא"ש נולד בעיר קלן.
 ראה בתצלום מס' 1 (הנתון הדורש והודש בכו).

ב. לגבי ר' יונה גירונדי (פס' 18 בראשימה) קובע המומחה:
 " < לידה : מונטפליה, פרובנס, צרפת".

האסמכתא שלו :
 "עפ"י בער, תולדות היהודים בספרד הנוצרית, ת"א תש"ט, עמ' 148".

אבל, בניגוד לדבריו, במקור המצוטט אין כל ידיעה על כך שר' יונה גירונדי נולד במנטפליה.

המאמר המתחליל בעמ' 148 והמתיחס לר' יונה צולם, ראה תצלומים 2-5.

בנוסף לכך, בדקנו על פי המפתח בכל אזכור ואזכור של מנטפליה (מנטפליה), ובכל אזכור ואזכור של ר' יונה גירונדי **בכל הספר הניל**, ובשות מקומות לא כתוב שר' יונה גירונדי נולד שם.

ג. לגבי ר' מרדיyi יפה (פס' 26 בראשימה) כותב המומחה:
 " ? לידה : בוהמיה כנראה בפראג".

האסמכתא שלו :
 "עפ"י שייא הורודצקי, *לקורות הרבנות, ורשה 1914*, עמ' 145."

אבל, בניגוד לדבריו, שעובדת הולדתו של ר' מרדיyi יפה בפראג מוטלת בספק, במקור המצוטט כתוב בודאות כי ר' מרדיyi יפה נולד בפראג.
 ראה בתצלום מס' 6 (הציגתי בכו את הנתון הדורש).

ד. לגבי ר' אברהם سابע (פס' 38 בראשימה) קובע המומחה:
 " < לידה : סאמורה, קסטיליה, ספרד".

האסמכתא שלו :
 "עפ"י אי גروس, *מבוא לצורו המור מהדי יי אלנקווה, ירושלים תשמ"ה, עמ' 20*".

אבל, בניגוד לדבריו, במקור המצוטט כתוב על ר' אברהם سابע : "איןנו יודעים אל-נכון היכן נולד ומתי".

ראתה בתצלום מס' 7 (הציגתי בכו את הנתון הדורש).

זאת, כל מה שכותב גروس בנוגע לר' אברהם בקשר לעיר סאמורה הוא : "ר' אברהם سابע עצמו חי בסאמורה לפחות בשנותיו הראשונות שקדמו לගירוש". זה אכן זמן הלידה של ר' אברהם : בתקופה המذובורת היה ר' אברהם כבר בעל משפחה ומחבר ספרים כפי שסבירו מן המבואה של גروس.]

ה. לגבי ר' גרשון אשכנזי (מס' 6 ברשימה) קובע המומחה :

" > לידה : קראקה פולן."
האסמכתא שלו :

"עפ"י כלילת יופי לר'חן דעמבייך, ניו יורק תש"ז, ח"ב צב ע"ב".
למעשה, המומחה טעה בקריאת המקור עליו הוא מסתמאך. במקור זה לא כתוב כי ר' גרשון
נולד בקרاكא. ראה תצלום מס' 8.

במקרה זה, אפשר לנסתות ולנחש כיצד טעה המומחה.

בדף הבא בספרו (ראה תצלום מס' 9) כתוב דעמבייך על ר' גרשון :
"יבימי חורפו היה רבינו מגידולי ומגוזלי קראקה".

המומחה חשב כנראה כי דעמבייך מתכוון במליה "אייזול" בתורה ולא לילדה, שהרי הוא מזכיר שס אץ זו טעות. דעמבייך התכוון בוודאי ל"אייזול" בתורה ולא לילדה, שחרי הוא מזכיר שס אותו ביטוי בדיק על ר' מנחם מנדל אוירבך (חברו של ר' גרשון), כפי שרוואים בתצלום מס' 10 של דף זה ע"ב, ושם הוא ממשיך ומספר כיצד שב ר' מנחם מנדל "לעיר מולדתו
ק"יק ווינה"!

לעומת זאת, כאשר דעמבייך מתכוון לציין לידה, הוא עושה זאת בדרך הבאה. בדף צד ע"ב,
כותב דעמבייך על ר' מנחם מנדל בס : "מיילד וגידולי קראקה". ראה תצלום מס' 11.

מכאן, ש"יילד" מוסב על הנולד, ו"גידול" מוסב על המתגדל בתורה. ואדרבא, יש ללמידה
מקכך שדעמבייך לא כתוב "מיילד" על ר' גרשון – כי איינו יודע אם ר' גרשון נולד בקרاكא,
או אף ידוע לו שלא נולד שם !

ו. לגבי המהירוש"ל (מס' 33 ברשימה) קובע המומחה :

" > לידה : פוזנא".

האסמכתא שלו :

"עפ"י מ' רפלד, המהירוש"ל והים של שלמה, רמת גן תשנ"א, עמ' 25. (עדויות אישיות של
הmaharsh"l)."

אבל, בניגוד לקביעת המומחה, מקור זה מדגיש : "על מקום ושות הלידה של המהירוש"ל רבו
ההשערות והניחושים ולא נשתיירה בידינו עדות ברורה. יש שסבירו בנוולד בבריסק דלאיטא
ויש שטענו שמכורתו בפוזנא [פוזנן], בפולין גדול".
יתר על כן, מקור זה מסביר, כי אותה עדות אישית אותה מזכיר המומחה, היא עצמה שנوية
במחלוקת בשל גרסאות מתחלפות בדפוסים. (כל זאת ראה בתצלום מס' 12).

ז. לגבי ר' יעקב חאגי (מס' 56 ברשימה) קובע המומחה :

" > פטירה : ירושלים".

האסמכתא שלו :

"עפ"י מ' בניהו, "لتולדות בתיה המדרש בירושלים במאה ה-ייז". HUCA 21 (1948), עמ' ב."

אבל, בניגוד לדברי המומחה, במקור המצוין אין אף מלה על מקום הפטירה של ר' יעקב
חאגי. ראה תצלום מס' 13.

יתר על כן, המאמר כלל איינו עוסק בשאלת זו. השורה שהדגשתי בכו בתצלום מס' 14 היא
היחידה העוסקת במותו של ר' יעקב.

ובאמת, המאמר הזה של מי בניהו מתמקד בתולדות הישיבה שהקים ר' יעקב חאגי
בירושלים ולא בקורות חייו. לעומת זאת, אותו מחבר – מי בניהו – הוא שכתב את
הביבוגרפיה של ר' יעקב ב- M, ושם הוא מספר כיצד נפטר ר' יעקב חאגי בקושטא, כאשר
נסע לשם מירושלים כדי להדפיס את ספרו "לחם הפנים".

ת. לגבי המהרייל (מס' 57 ברשימה) כותב המומחה:
" ? לידה : נראתה נירנברג."

האסמכתא שלו:
"עפ"י יי' יובל, חכמים בדורם, ירושלים תשמ"ט, עמ' 86."

אבל, אין במקור זה כל רמז לדברי המומחה. כל שכתב כאן בקשר לנירנברג הוא, שקיים ספק אם ר' משה אבי המהרייל נפטר בנירנברג או במינץ, וזאת בשנת 1387 (למנין). אך אין לכך כל קשר לליידת המהרייל. ראה תצלום מס' 15.

לעומת זאת, אפשר לטעות ממקור זה, כי אבי המהרייל ישב בוודאות במינץ עד שנת 1381 (ראה שורה מודגשת בתצלום), וכי מהרייל נולד בערך בשנת 1375 (ראה שורה מודגשת שם בהערה 29. וכך כתוב יובל בעמ' 226: "ויהרי לנו דעה מקור בטוח כי מהרייל נולד בשנת 1375!!" ראה תצלום מס' 16). מעמודים 86-82 בספר זה ניתן גם לטעות, כי אבי המהרייל החל להיות מראשי הקהילה במינץ לכל המאוחר משנת 1369. מסקנה: על פי מקור זה, מהרייל נולד במינץ. [כך גם קובעים H, ו- F].

ט. לגבי המהרייל מוסיף המומחה וכותב:
" ? פטירה : מגנツא גרמניה."

האסמכתא שלו:
"עפ"י יי' יובל, חכמים בדורם, ירושלים תשמ"ט, עמ' 224."

אבל, אין במקור זה כל רמז לדברי המומחה. (ראה תצלום מס' 17).

כל שכתב כאן הוא ששמעון בן המהרייל "התגורר במינץ כנראה במשך כל חייו ابو ולפחות עד מות אמו שם בקץ 1425". מכאן הסיק המומחה בטעות, כי המהרייל מת במינץ (מגנツא). אבל אין זה היסק לוגי תקין.
לעומת זאת, אפשר לטעות מדברי יובל היכן באמת נפטר המהרייל. בעמ' 73 כתוב יובל: "אך עקרתו של מהרייל לוורמס בשנת 1426 ומתו בשנת 1427 הביאו לירידת המידית של מינץ". ראה תצלום מס' 18.

מסקנה: מהרייל מת בוורמס. [כך גם קובעים H, M ו- F].

ו. לגבי הראב"ד (מס' 1 ברשימה) כותב המומחה:
" ? פטירה : קרקטונה פרובנס."

האסמכתא שלו:
"עפ"י יי' ברגמן, הראב"ד בעל ההשגות, תלפיות ד (תש"י), עמ' 827."

ראה מקור זה בתצלום מס' 19.

אבל, אין במקור זה כל תמייה בדברי המומחה. אדרבא, כל מה שכתב כאן הוא: "עזב הראב"ד לזמן מה את עיר מושבו [פושקירה] והתיישב בקרקסונה". (ראה בתצלום הדגשה בוק). מכאן ברור שהוא לא נפטר בקרקסונה אלא בפושקירה! [כך גם קובעים H, M ו- F].

לגביה מקום הלידה של הראב"ד, וטיב מקור זה שעליו מסתמך המומחה – ראה להלן בפרק הבא.

י"א. ושייאה מסווג אחר:
לגביה ר' מאיר ביר ברוך (מס' 25 ברשימה) כותב המומחה:
" ? לידה : נראתה ורמיזא גרמניה."

האסמכתא שלו :

"עפ"י א"א אורבך, בעלי התוספות, ירושלים תשמ"ו, ב, עמ' 522."

אבל, במקור המצווט אין דיוון מפורש במקום הלידה של ר' מאיר. ראה תצלום מס' 20.

אם המקור המצווט היה המקור היחיד בעולם הדן בביוגרפיה של ר' מאיר, ואם אכן אי אפשר להכירע בדברי המקור המצווט היכן נולד ר' מאיר – אז היה בסיס לוגי להסיק כי המידע מוטל בספק (מחוסר ידע, ולא כתוצאה מחולקת).

אך המצב בבירור אינו כזה, ישנו מקורות אחרים לפיהם קבעו ה, מ ו F כי ר' מאיר נולד בורמייזה. וכך אין שום בסיס הגיוני לקביעת המומחה.

יתרה מזאת, מסתיימת דברי אורבך כי אביו של ר' מאיר, הלא הוא ר' ברוך, "חי בורמייזה" – אפשר רק להסיק כי סמך על הקורא כי בין עובדה פשוטה זו שר' מאיר נולד בורמייזה. במיוחד כשהוא ממשך במשפט הבא וכותב כי "המהר" למד אצל אביו וקיבל תורה מפיו, ומהמשך דבריו ברור כי היה זה בתקופת ילדותו של ר' מאיר.]

י"ב. שגיאה דומה עשה המומחה במקורה הבא :

לגביו ר' יהוסף הנגיד (פס' 51 בראשימה) כותב המומחה :

" ? לידה : כנראה גrndה."

האסמכתא שלו :

"י' לוין, שמואל הנגיד, ת"א תשליג, עמ' 64."

אבל, במקור המצווט אין דיוון מפורש במקום הלידה של ר' יהוסף. (ראה תצלום מס' 21).

אם המקור המצווט היה המקור היחיד בעולם הדן בביוגרפיה של ר' יהוסף, ואם אכן אי אפשר להכירע בדברי המקור המצווט היכן נולד ר' יהוסף – אז היה בסיס לוגי להסיק כי המידע מוטל בספק (מחוסר ידע, ולא כתוצאה מחולקת).

אך המצב בבירור אינו כזה, ישנו מקורות אחרים לפיהם קבעו ה, ו F במשמעות כי ר' יהוסף נולד בגרנדה. וכך אין שום בסיס הגיוני לקביעת המומחה.

יתרה מזאת, אם המומחה היה קורא את פל ההקדמה של לוין, היה מגלה כי אביו של ר' יהוסף, הלא הוא ר' שמואל הנגיד, חי בגרנדה, ושתיים עשרה שנה לפני הולדתו של ר' יהוסף בניו כבר נתמנה לשר ונגיד בגרנדה. זו הסיבה שלווין כלל לא הזכיר בעמ' 64 את גrndה כמקום הולדתו של ר' יהוסף הנגיד – כי זה מובן מלאיו !

י"ג. לגביו ר' אברהם המלאך (פס' 37 בראשימה) כותב המומחה :

" ? לידה : מזריטש."

האסמכתא שלו :

"עפ"י ש' דובנוב תולדות החסידות, ת"א תש"ז, עמ' 213."

ראה בתצלום 22 מקור זה.

אבל, אין במקור זה כל דיוון במקור הלידה של ר' אברהם, ולא הייתה שום סיבה הגיונית להסיק שכנראה נולד במריטש. כל מה שכתוב כאן הוא שר' אברהם היה 'יבנו של המגיד הגדל ממייזרייטש'. אבל, אין ביתוי זה מלמד שנולד במריטש, כיון שאביו המגיד השתקע במריטש אחרי מות הבעש"ט, כפי שמצוואר בספר זה, ובאותה העת היה ר' אברהם בן עשרים שנה ווותר.

בתקופת הקדומה יותר היה אביו במקומות רבים ובמקומות היה מגיד 'בקהילות' שונות בוואلين : טורטשין, מזריטש, קארץ ורובנה". (שם, עמ' 78, תצלום מס' 23).

י"ד. על רקע השגיאות המתמיהות שראינו, נציג שגיאה מזוירה נוספת, והפעם בקריאה רישימת האישים:

מומחה I טעה, ובמקום לתת נתונים עבור ר' שלום שרעבי (הרשות, מס' 65 ברשימה), סיפק נתונים עבור ר' שלום שבזי. זאת, אף על פי שהבקשה פרטת את שמו המלא של ר' שלום שרעבי, ואף נקבע בעמי בו מופיע ערכו - M!
ראה את הפריט המודגם בקו בתצלום מס' 24.
נציגי הוועדה לא שמו לב לכך כי המומחה החליף בטעות את ר' שלום שרעבי בר' שלום שבזי, והמשיכו בתחילת קאשר הם באמצעות את הנתונים השגוים.

דוגמאות נוספות לשגיאות טרייויאליות יובאו בפרק הבא.

פרק ב: מידע לא אמי

כאמור במבוא, מומחה I נתקבש על ידי הוועדה כדלקמן:

"אנחנו מבקשים שתרשום רק אותם מקומות אשר לדעתך ידועים בצורה אמינה, שתציגן את המקורות למידע ואת הכללים לפיהם עבדת, וכי怎 ישמת את הכללים בכל מקרה ומקורה".

מטרת בקשה זו הייתה כפולה:

- לגבי המומחה: מומחה העובד במסגרת המחייבת דיסציפלינה, ידיק יותר ויבדוק היבט את מקורותיו, וכן יברר לעצמו את המסקנות העולות מן החומר הנבדק.
- לגבי הוועדה: כך ניתן לעקוב אחר תוצאות העבודה ולהבין.

המומחה לא עשה זאת. הוא לא פרט את הכללים לפיהם עבד, ולא הראה כיצד יישם אותם בכל מקרה ומקורה. במקרים כללים, כתוב המומחה ذף פותח בשם "קריטריונים לרישום" ובו חמשה סעיפים. נביא כאן את חמישה "הקריטריונים" אחד לאחר, ונראה:

- שאינם מהווים תחליף לכללי עבודה.
- שהרבה מקרים המומחה לא פעל לפי הקריטריונים שלו.

א. כאשר קיבלנו את דוח' המומחה הבחן במרקם רבים (29) בהם לא הביא המומחה אסמכתא ספציפית לניטויו. מהם, ב- 25 מקרים הסתמך המומחה על "כל מקורות". נוסף לכך, ישנים 4 מקרים בהם מביא שום אסמכתא. לגבי מקרים פטירת הרמב"ם (מס' 29 ברשימה) הוא מציין "לא ידוע" ואינו מביא אסמכתא. לגבי מקרים לידות הבש"ט (מס' 24 ברשימה) ומקרים פטירתו, הוא מציין בסתיוות "מקורות שונים בעיקר אגדתיים" כעהילה להעמדת המידע בספק. לגבי מקרים לידות ר' אליעזר אשכנז (מס' 40 ברשימה) הוא מציין "לא ידוע" ואינו מביא אסמכתא].
בדיקה מהירה העלה כי בכמה וכמה מקרים בהם ציין המומחה כמקור את "כל המקורות" - אין זה נכון.

דוגמאות:

1. המומחה קבע כי הגראי (מס' 5 ברשימה) נולד בוילנא.
הוא טוען שכך קובעים "כל המקורות".
אבל, H ו- F קבעו כי הגראי נולד בסלץ. האם הוא יטען שקביעתם נעשתה ללא שום מקור ונגד "כל המקורות"?

2. המומחה קבע כי הרמח"ל (מס' 28 ברשימה) נפטר בעכו.
הוא טוען שכך קובעים "כל המקורות".
אבל, H קבע כי הרמח"ל נפטר בכפר יסיף. האם הוא יטען שקביעת H נעשתה ללא שום מקור ונגד "כל המקורות"?

3. המומחה קבע כי הש"ץ (מס' 31 ברשימה) נולד בוילנא.
הוא טוען שכך קובעים "כל המקורות".